

Otvorenim dijalogom prema manje opterećenoj budućnosti

(*Jezični varijeteti i nacionalni identiteti: prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, ur. Lada Badurina, Ivo Pranjković i Josip Silić, Disput, Zagreb, 2009.)

O odnosu između hrvatskoga i srpskoga jezika napisano je proteklih desetljeća mnogo radova, no rasprava se vodila većinom oko istih problema. Zbog toga su promišljanja o statusu jezika u Bosni i Hercegovini ili Crnoj Gori ostajala u drugome planu, kao i neki aktualni problemi u standardologiji. U takvu kontekstu nedavno objavljen zbornik radova *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti: Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, koji su uredili Lada Badurina, Ivo Pranjković i Josip Silić, predstavlja pravo osvježenje na hrvatskoj jezikoslovnoj sceni. Namjera je urednikâ bila prikupiti radove uglednih autora koji se bave kompleksnom jezičnom situacijom na području bivše Jugoslavije. Njihovu se pozivu odazvalo tridesetak suradnika, čiji su prilozi u zborniku grupirani u četiri cjeline.

Prva cjelina, *Opća standardnojezična pitanja*, obuhvaća radove koji pristupaju standardnomu jeziku s teorijskoga ili / i metodološkoga aspekta. Standardizaciju kao procesu uspo-

stavljanja određenoga oblika odnosa između jezika i društva, pri čemu važnu ulogu imaju jezična politika i jezično planiranje, pristupaju u svojim prilogima Maciej Czerwiński i Anita Peti-Stantić. Posebnu pozornost autor posvećuje odnosima moći i prestiža pri kodifikaciji standarda, a s takvih se polazišta, oslanjajući se na recen-tnu angloameričku lingvistiku, osvrće na standardnojezičnu situaciju u poljskome i hrvatskome jeziku. S druge strane autoricu zanima proces restandardizacije do kojega je došlo u hrvatskome jeziku krajem 20. stoljeća. Budući da je taj proces obično povezan s formiranjem nacionalnoga identiteta, Anita Peti-Stantić ističe da je simbolička narav jezičnih promjena presudna razlikovna odrednica koja ga diferencira od jezične modernizacije. Branko Tošović raščlanjuje složenu mrežu odnosa između bosanskoga / bošnjačkoga, hrvatskoga i srpskoga jezika uključujući njihova konvergentna / divergentna obilježja. Oslanjajući se na teorijska uporišta strukturalističke lingvistike, razliku između jezika kao sustava i jezika kao standarda tumači Josip Silić, a osobito upozorava na teorijske nedosljednosti i nelogičnosti jezičnih priručnika proizašle primjerice iz nerazlikovanja dviju jezičnih razina, dvaju jezičnih plano-va ili funkcionalnih stilova. U svojem prilogu Snježana Kordić brani tezu o srpskohrvatskome kao policentričnome standardnome jeziku, jeziku koji

ima nekoliko nacionalnih varijanata, centri čijega su normiranja Zagreb, Beograd, Sarajevo, a odnos između kojih bi, po njezinu mišljenju, bio, primjerice, analogan odnosu američkoga engleskog i britanskoga engleskog ili, pak, njemačkoga jezika koji se govori u Njemačkoj i njegove austrijske varijante.

Drugu cjelinu, *Pitanja sociolingvističkih statusa pojedinih standardnih jezika (bosanskoga / bošnjačkoga, crnogorskoga, hrvatskoga i srpskoga)*, otvara rad Ismaila Palića. Promišljajući o funkcioniranju triju standardnih jezika u Bosni i Hercegovini, autor smatra prioritetnim zadatkom uspostavljanje planirane jezične politike, u čijemu bi kreiranju aktivno sudjelovali svi narodi te države. Vrlo zanimljivu sociolingvističku situaciju u Crnoj Gori obrađuje u svojim prilogima troje autora. Svein Mønnesland daje povijesni pregled crnogorske jezične politike, osvrćući se ponajprije na normu, naziv jezika i institucije koje se bave njegovom standardizacijom. S obzirom na to da se većina stanovništva – neovisno o nacionalnome identitetu – izjašnjava o svojem jeziku kao srpskome, situaciju posebno komplicira pitanje naziva jezika. Rajka Glušica tumači teorijske postavke zbog kojih smatra da bi crnogorski jezik, iako on svoj genetski identitet dijeli sa srpskim jezikom, mogao steći status standardnoga jezika. Vojislav P. Nikčević predstavlja tri jezič-

na sloja crnogorskoga jezika i načela kojih se držao pri sastavljanju jezičnih priručnika toga standardnoga jezika. Odnos između hrvatskoga i srpskoga jezika tema je rada Stjepana Babića. Glavnim argumentom u prilog različitosti tih dvaju jezika autor smatra to što nikad nisu bili jedan književni jezik, što pokušava dokazati na primjeru leksika. Mario Grčević bavi se sličnom temom, no pretežno s teorijskih temelja. Osobito negativno gleda na argument međusobne razumljivosti kojim se obično dokazuje jedinstvenost hrvatskoga i srpskoga jezika. Jezik je bosanskohercegovačkih franjevaca 19. stoljeća istražila Katica Krešić s obzirom na jezične utjecaje koji se mogu pronaći u njihovim tekstovima. Dva posljednja priloga iz ove skupine bave se srpskim jezičnim standardom. Milorad Radovanović prikazuje sadašnju jezičnu situaciju, osvrćući se osobito na jezičnu politiku i jezično planiranje. Miloš Okuka zastupa tezu o policentričnosti srpskoga standardnoga jezika i daje pregled jezičnih značajki triju njegovih varijanata na različitim jezičnim razinama.

Treća je cjelina naslovljena *Pitanja jezičnih normi, bilo poredbeno bilo u pojedinim standardnim jezicima*. Ljudmila Vasiljeva analizira leksičke promjene započete devedesetih godina 20. stoljeća u srpskome, hrvatskome i bosanskom leksiku. Zaključuje da se osnovna razlika među nji-

ma ogleda u statusu posuđenica. Branimir Belaj oštro (no ne i neopravdano!) kritizira dosadašnje pristupe leksičkoj normi u hrvatskome jezikoslovlju, kojom se vrlo često manipuliralo u politikantske svrhe, a na štetu hrvatskoga jezika. Smatra da je umjesto termina *leksička norma* bolje govoriti o *normativnim načelima*. Druga jezična razina na kojoj su najbolje dolazili do izražaja hrvatski kompleksi područje je pravopisa. U svojem prilogu Lada Badurina i Ivo Pranjković pokazuju da, suprotno onomu što se gotovo stalno ponavlja u medijima i u stručnim krugovima, hrvatska pravopisna tradicija novosadskim pravopisom nije nasilno prekinuta, već su prednovosadska i novosadska jezična norma prilično bliske, a neprihvatljiv je bio odnos prema terminologiji i leksiku. Mihaela Matešić promišlja o velikom raskoraku između norme i uzusa u hrvatskoj ortoepiji. Ističe da bi se pri budućem normiranju valjalo više oslanjati na uporabnu stvarnost govorne zajednice. Milica Mihaljević bavi se leksičkim odnosima u nazivlju i odnosom standardnojezičnoga i nestandardnojezičnoga nazivlja. Ranko Bugarski analizira dinamiku razvoja srpskoga žargona na tvorbenoj i prozodijskoj razini.

Autori se radova iz posljednje skupine, naslovljene *Gramatička i pragramlingvistička pitanja vezana uz pojedine jezike i (novije) jezične situacije*, bave konkretnim jezičnim pita-

njima. Lana Hudeček i Luka Vukojević u zajedničkome prilogu donose rezultate istraživanja uporabe sredstava za izricanje posvojnosti u različitim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika. Oslanjajući se na u hrvatskome jezikoslovlju najprošireniju klasifikaciju na pet funkcionalnih stilova, utvrđuju distribuciju navedenih sredstava i funkciju koju u pojedinoj od njih imaju. Osobita se pozornost pridaje njihovu normativnom statusu. Jerzy Molas analizira uporabu zamjenica *njezin* i *njen* u hrvatskome i srpskome jeziku. Prva se tradicionalno smatrala hrvatskom, a druga srpskom, no današnji uzus pokazuje da one (više) ne mogu biti razlikovnim elementom tih dvaju jezičnih sustava. Uobičajeno kolebanje gramatičkih priručnika pri određenju padeža koji se rabi uz prijedlog *prema* pokušala je razriješiti Vlasta Rišner. Sybilla Daković u svojem prilogu prikazuje leksikografske pristupe obradi uzvika u jednojezičnim rječnicima u okviru štokavskoga sustava, osobito se osvrćući na način definiranja uzvika i uzus njihova bilježenja. Renate Hansen-Kokoruš analizira semantičke osobitosti glagola mišljenja i njihovo funkcioniranje u govornome činu u usporedbi s analognom grupom glagola u njemačkome jeziku. U okviru švedskoga projekta koji se bavi jezikom i etnicitetom u Bosni i Hercegovini, Sven Gustavsson analizirao je tamošnje osnovnoš-

kolske udžbenike za hrvatske, srpske i bosanske / bošnjačke učenike. Njegovu je istraživanje pokazalo da su i hrvatski i srpski udžbenici isključivi pri opisivanju varijanata koje se rabe u tamošnjem školstvu, tj. spominju samo svoju, dok udžbenici na bosanskom / bošnjačkom jeziku pokazuju znatno veću tolerantnost. Alemko Gluhak daje pregled grafičkih anglicizama koje je zabilježio u medijima te upozorava na promjenu dosadašnjega hrvatskoga uzusa i preuzimanje stranoga, čak i pri transkripciji slavenskih imena. Ivo Žanić piše o titlovanju srpskog igranog filma *Rane* Srđana Dragojevića provedenu u Hrvatskoj, koje je izazvalo burne reakcije i na hrvatskoj i na srpskoj strani. Autor naglašava da je titlovanje potrebno, ali samo u određenim uvjetima, što moraju procijeniti distributeri ovisno o komunikacijskim kompetencijama publike. Ovu skupinu radova, ali i zbornik, zatvara rad Borisa Becka o jeziku pojedinih Nacionalovih i Globusovih rubrika.

Opterećenost je Drugim konstanta dijela hrvatskoga jezikoslovlja posljednjih nekoliko desetljeća. Hrvatski se jezik pri normiranju, uglavnom na pravopisnoj i leksičkoj razini, često sudara sa srpskim jezikom, bijeg od kojega postaje osnovnim načelom koje pritom valja slijediti. Osuvremenjivanje metodoloških polazišta i metodološka dosljednost jezičnih priručnika pojedinih autora često su stavljajući

ni u drugi plan, a do izražaja je dolazila ideološka obojenost i težnja za „prosvjećenjem“ govornika hrvatskoga jezika. Ovaj zbornik budi nadu da će određeni kompleksi iz prošlosti biti napokon prevladani te da će se normiranje hrvatskoga jezika početi konačno provoditi na temelju njeega samog. Osobito ohrabruje činjenica što se napušta jednostrano i isključivo gledanje na neka jezična pitanja i što se promišljanje obogaćuje suvremenim metodološkim pristupima, koji unose nove kategorije u razmatranje standardizacije jezika, kao što su utjecaj moći i prestiža, dinamičnost konstruiranja nacionalnoga identiteta, razotkrivanje ideološke pozadine i sl. Možda je nerearno očekivati da će se (uskoro) postići suglasnost o statusu hrvatskoga, srpskoga, bosanskoga / bošnjačkoga i crnogorskoga jezika, no ovim je zbornikom nesumnjivo učinjen veći korak prema manje opterećenoj budućnosti.

Ivana Sanković